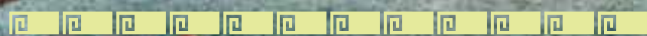

Chi lik xchanel sts'ibael
ta jbats'i k'op.

Tsotsil

Empiezo a leer y escribir
en mi lengua.

Tsotsil

Bats'i k'op • Tsotsil

Sjunal sventa sa'obil smelolal k'opetik
Vocabulario

DIRECTORIO
Esteban Moctezuma Barragán
Secretario de Educación Pública

Rodolfo Lara Ponte
Director General del INEA

Créditos de la presente edición

Coordinación general
Celia del Socorro Solís Sánchez

Coordinación académica
Carmen Díaz González
Elisa Vivas Zúñiga

Autoría
Elisa Vivas Zúñiga

Adaptación para la población hablante de la lengua tsotsil
Pascual Sánchez Gómez
Basilía Sánchez Díaz
Martha Luvia Gómez Gómez
Samuel Gómez Sánchez
Carmen Gómez Hernández

Asesoría académica
Rosa María González López

Revisión técnica
Rita Fernández Díaz

Dirección gráfica y cuidado de la edición
Greta Sánchez Muñoz
Adriana Barraza Hernández

Calidad y seguimiento editorial
Hugo Fernández Alonso

Revisión editorial
Eliseo Brena Becerril
Hugo Fernández Alonso

Diseño y diagramación
Ricardo Pérez Rovira

Ilustración de portada
Cristina Niizawa Ishihara

Empiezo a leer y escribir en mi lengua. Tsotsil. MIBES 1. Vocabulario. D. R. 2020 ©Instituto Nacional para la Educación de los Adultos, INEA. Francisco Márquez 160, Col. Condesa, Alcaldía Cuauhtémoc, Ciudad de México. C. P. 06140.

Esta obra es propiedad intelectual de sus autores y autoras, y los derechos de publicación han sido legalmente transferidos al INEA. Prohibida su reproducción parcial o total por cualquier medio, sin autorización escrita de su legítimo titular de derechos.

ISBN *Modelo Educación para la Vida y el Trabajo*. Obra completa: 970-23-0274-9
ISBN *MEVyT Indígena Bilingüe con Español como Segunda Lengua*: 970-23-0500-4
ISBN *Empiezo a leer y escribir en mi lengua.* Tsotsil. MIBES 1. Vocabulario: En trámite

Impreso en México

Sk'opik buch'utik la spasik

- Li ak'op xchi'uk li jk'ope ko'ol sbalil yu'un ja' te ta jlo'iltatik li jk'uxlejaltike.
- Xchanel sts'ibael ta jbats'i k'optik ja' jun yutsilal toj tsots sbalil, ja' jun jmotontik ta jkuxlejaltik.
- Li sbalil sventa mu xch'ay li jk'optike ja' me te kuxul o li k'u x-elan ta jtuntike.
- K'alal k'usitik ta jchantike ja' sjulesobil ta joltik li k'usi ta jk'an ta jtatike.
- Jmek Juleso ta jol ti ak'ope, stalelal akuxlejal, k'usitik xa na' xchi'uk k'usitik achanoje tsots sk'oplal k'alal yakal xa chan batele.
- K'alal skotol avo'onton cha xanav ech'ele mu'yuk makel ta atojolal.
- Ak'o me ta skotol avo'onton yojtakinel li ach' smelolal xchanel sts'ibael june.
- K'alal cha lik xchanel xchi'uk sts'ibael june cha yak'bot stuk'il sventa lekuk oyot ta akuxlejal.

Yalobil k'usi yich'oj talel li june

Li Sjunal sventa sa'obil smelolal k'opetik li'i ja' skolta batel ta ya'mtel li jchanu'mtasvanej xchi'uk li jchanjunetik ta xchanel li jpok jun *Chi lik xchanel sts'ibael ta jbats'i k'op. Tsotsil.* MIBES 1. Li jpok jun li'i yich'oj talel k'opetik, bik'tal lo'iletik bu mu'yuk ojtakinbil avu'unik o mu xa va'ibeik smelolal, bu chich' tael ta Sjun jchanjun, ta Sjunal slo'ilal stalelal jteklumetik xchi'uk ta Sjunal skoltao'mbail jchanjun. Xchi'uk ta jpok jun li'i ja' te cha va'ibeikbal lek smelolal li k'opetik xchi'uk li bik'tal lo'iletike.

Li ta Sjunal sventa sa'obil smelolal k'opetik li'i xi chapanbil talele: ta sba cholol taleme te cholajtik talel k'opetik o bik'tal k'opetik bonbilik ta ik' li sts'ibaltake sventa lek xvinaj-o; li ta xokone ja' te chich' tael li k'usi sk'an xal li k'oqe, ja' li **yalobil smelol**, xchi'uk no'oxtok te chak' ta ilel jun sk'elobil k'u x-elan ta **tunel**. K'alal mi oy jelajtik k'u x-elan ta alele xi ta ts'ibaele, **Jelajtik k'u x-elan ta alel**:

Li Sjunal sventa sa'obil smelolal k'opetik yich' pasel ta smelolal k'u x-elan oy ta bats'i k'op ta sjun jchanjunetike. Ta jmalakutik ti xtun avu'un ta xchanel sts'ibael li june xchi'uk no'oxtok ak'o xa skoltaoxuk smuk'i'mtasel batel ajol anopben.

¡Kolaval tajek ti cha vak'be yo'ontonal li ak' chanjune!

¿K'u x-elan chich' tunel li Sjunal sventa sa'obil smelolal k'opetike?

Li ta Sjunal sventa sa'obil smelolal k'opetik lek chapanbil talel k'usba cholbil li sts'ibaltak jk'optike, xchi'uk ta jujun ts'ibe te chich' choel li k'opetik bu jech chlik sts'ibale.

Ta jujuvok' k'opetik ta jujun ts'ibe, ta sba cholol taleme te chich' tael li k'opetike, li ta xokone ja' te chich' tael li k'usi sk'an xale xchi'uk sk'elobil k'usba ta tunel. K'alal oy yan smelol k'u x-elan ta alel li k'ope te chich' tael ta yolon.

K'op chich' sa'el

Yalobil smelol o k'usi sk'an xal

Bu jotukal chich' tunel li lo'ile

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu chich' ojtikinel bak'in chich' xchannel xchi'uk ts'ibael li yantik junetike.

Stunel:

Joyo bu jotukal chich' tunel li lo'il chanbilik ta xchanobile.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Bu yan chich' tunel li lo'ile (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel)

Sk'elobil ta tunel

K'usba ta alel ta jujun lumetik

ach' lo'il

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi a'mtej bu chich' chanu'mtasel li jchanjune sventa ak'o xchapan lek li k'usi tsk'an chale.

Stunel:

Li smelolal k'usba ta jlo'ilta k'u x-elan jun krisianoe la jchan k'alal la jka'ibe smelol li **ach' lo'il** bu talem ta sjun jchanjune.

africano

Yalobil smelol:

Sbi ta ak'bel k'usitik o junuk krisiano buch'u vok'em ta slumal Africa.

Stunel:

Li chinkunguyae ja' jun **africano** chamel to j-anil spukinsbae.

a'ibel smelol lo'iltabil k'op	Yalobil smelol: Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune cha'ibe smelol k'alal cha'i k'usi chalik li yantik krisianoetike. Stunel: Li moletike chak'ik ta a'ibel smelol lo'iltabil k'op.
<i>amoxicilina</i>	Yalobil smelol: Poxil ti tsmil bik'tal chonetik k'alal oy chamel yu'un li krisianoetike. Stunel: J-panchoe tsbik' jp'ej <i>amoxicilina</i> ta vaxaki'mtik ora.
a'mtelal	Yalobil smelol: Tso'mbil smelolal a'mtelaletik o ta xchanobiltak bu chapanbil talel ta jun k'usi bu chk'ot ta chanele. Stunel: Li sba a'mtelal ta sjun jchanjune oy chani'm xchanobil.

**bik'it pakbil
jun sventa
svinajesobil
k'usitik**

Yalobil smelol:

Ja' jun spukinobil lo'il ch'akbil ta jvok' o ta cha'vok'. Mu'yuk vokol ta a'ibel smelol li slo'ilale junantike yich'oj talel lok'oliletik.

Stunel:

Li jmarkuxe yich' ak'bel jun **bik'it pakbil jun sventa svinajesobil k'usitik, k'ucha'al** mu stak' tuch'el li te'etike.

**buch'u chich'
ts'ibabel**

Yalobil smelol:

Ja' sbi chich' ak'bel li jvok' slo'ilal chich' talel jun lo'ile ti chal buch'u chich' takbel li june.

Stunel:

Li **buch'u chich' ts'ibabel** li jtakel ts'ibabil jun li'i ja' Jose Sanches.

**buch'u la
jyet'es ta yan
k'op**

Yalobil smelol:

Krisiano buch'u sts'iba jun lo'il ta yan k'op.

Stunel:

Ta slaje'm jujun lo'il ta Sjunal stalelal jteklumetike te tsakbil sbi li **buch'u la jyet'es ta yan k'ope.**

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Buch'u la spas ta yan k'op (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), buch'u la sts'iba ta yan k'op (Sanantrex, Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

**buch'u la
sts'iba**

Yalobil smelol:

Ja' li buch'u sts'iba xchi'uk tstakbe junuk jun xchi'il bu oy ta yan jteklume.

Stunel:

Li Jchuse jul ta sk'o'm jun jtakel ts'ibabil jun. Li **buch'u la sts'ibae** ja' li skumpare Jpetule.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Buch'u la sts'i'mta (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

**bu jotukal
chich' tunel li
lo'ile**

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu chich' ojtikinel bak'in chich' xchanel xchi'uk ts'ibael li yantik junetike.

Stunel:

Joyo **bu jotukal chich' tunel li lo'il** chanbilik ta xchanobile.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

Bu yan chich' tunel li lo'ile (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel)

carbohidratos

Yalobil smelol:

Ja' jun smeltsanobil yip jbek'taltik, k'ucha'al askal, kaxlan vaj xchi'uk k'usitik yan.

Stunel:

Li isak'etike ja' te chich' tael ep ***carbohidratos***.

cha'chop k'op

Yalobil smelol:

Ja' li buch'u xk'opoj xchi'uk xa'ibe smelol cha'chop k'ope; bak'intike xchan xchi'uk sts'ibaj yu'un xcha'chopol k'op.

Stunel:

Li jchanu'mtasvanej ta jlumale sna' xk'opoj ta ***cha'chop k'op***.

chapbil lo'il

Yalobil smelol:

Chapbil o ts'ibabil lo'il bu chich' chapel k'usi k'otem ta pasel ta melez o mi mu'yuk melez.

Stunel:

Li nopbil lo'ile ja' jun sk'elobil **chapbil lo'il**.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Albil lo'il (Voske, Bochil xchi'uk Tsima'jobel), **lo'iltabil lo'il** (Voske, Bochil xchi'uk Tsima'jobel).

chapbil lo'il

Yalobil smelol:

Ja' jun lo'il bu chich' alel lek smelolal jun vo'neal lo'il k'otem ta pasel ta jun kuxlejale.

Stunel:

Xlaurae la xchan jun **chapbil lo'il** sventa bu iju' pas k'op ta Mejikoe.

chlaj yipal

Yalobil smelol:

Ja' chal bak'in slaje'm k'ak'al stak' lajesel li ve'lile, li poxile o k'usi yane. Mi ech' xa ox sk'ak'alile, li jun krisianoe mu xa stak' slajes.

Stunel:

Li sk'ak'alil **chlaj yipal** li resku'e ja' ta 1 yual septiempre sja'vilal 2018.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Ch-ech' yipal (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **chlaj yorail** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **ch-ech' yorail** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **ts'ilejem xa** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **sokem xa** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

eskimal

Yalobil smelol:

Ja' li buch'u nakal bu toj ech'em xa sik ta sp'ejel banumile.

Stunel:

Li sna **eskimale** yich' pasel ta muk'tik taiv.

fibra dietetika

Yalobil smelol:

Ja' jun ve'lil chkoltavan ta sjuch'el jve'eltik, chich' tael ta serealetik, ta sat te'etik xchi'uk ta itajetik. Me chich' lajesele tsmak chameletik k'ucha'al asukal chamel, jup'emal chamel xchi'uk *cáncer*.

Stunel:

Li spat sat te'etike ja' te yich'oj talel ep **fibra dietetika**.

ibuprofeno

Yalobil smelol:

Poxil chpoxta k'usi k'ux, k'usitik situbem xchi'uk k'ok' talem ta jun chamel.

Stunel:

Bik'an jp'ejuk ***ibuprofeno***.

iglu

Yalobil smelol:

Na pasbil ta taiv bu chnakiik li eskimaletik ta yorail siktike.

Stunel:

Sventa ta xich' pasel jun **iglue** tsk'an ep oyuk ku'untik taiv.

ja' yu'un li lo'ile

Yalobil smelol:

Ja' li buch'u sts'iba jun lo'ile.

Stunel:

Jbenjamin Konsal **ja' yu'un li lo'il** "Li majbail te'etike".

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

Ja' la sts'iba li lo'ile (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

jchanu'mtasvanej lo'il

Yalobil smelol:

Jset' lo'il ti oy k'usi chi yalbutik o xchanu'mtasvan k'alal chlaje yu'un ja' chak'be snop ta sjolik li krisianoetik li k'usi tspasik ta jujun k'ak'ale.

Stunel:

Li mol Jmanvele la xchapbun jun
jchanu'mtasvanej lo'il sventa chal
ti tsots sk'oplal ta chabiel li osil
balumile.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

J-ak'mantal lo'il (Voske, Bochil
xchi'uk Tsimajobel).

jchap lo'il

Yalobil smelol:

Ja' li buch'u chak' ta a'yel jun lo'il
sventa k'usitik tsots sk'oplal k'ot ta
pasele.

Stunel:

Li Xmale la jchapbeik ta alel slo'ilal
slumal. Li **jchap lo'ile** ja' Jose
Martines.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

J-al lo'il (Voske, Bochil xchi'uk
Tsimajobel).

jpech' junetik

Yalobil smelol:

Junetik ta xich' ak'bel li jchanjune
sventa xchanbe smelolal jun lo'il.

Stunel:

Li jchanjunetike chich'ik ak'bel
jpech' junetik sventa ak'o xchanik
xchanel sts'ibael li june.

jtakel ts'ibabil jun

Yalobil smelol:

Ja' jun lo'il sts'iba jun krisiano tstakbe
batel buch'u junukal nom oye,
sventa chalbe batel junuk k'usi k'ot
ta pasel.

Stunel:

Ta jts'ibabe jun **jtakel ts'ibabil jun**
yu'un jvix Xbety.

jtuch'el ts'ibetik

Yalobil smelol:

Muk'ta jun bu yich'oj talel sts'ibal
bats'i k'op tsotsil sventa chich'
tuch'el xchi'uk ta cholel-o k'opetik.

Stunel:

Li jchanjunetike tstunik **jtuch'el
ts'ibetik** sventa sts'ibaik ach' cholbil
lo'iletik.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Jtuch'el xotetik (Voske, Bochil
xchi'uk Tsimajobel).

**jts'ibajom
jtso'm lo'il**

Yalobil smelol:

Ja' li buch'u stso'm chapbil lo'iletik
o slo'il yan krisianoetik xchi'uk ta
sts'iba ta jpok jun.

Stunel:

Jxune ja' **jts'ibajom jtso'm lo'il** bu
sts'ibaojik yuts'yalaltake.

jts'ok lo'il

Yalobil smelol:

Li jts'ok lo'il lok'esbil ta jun muk'ta lo'il
sventa ti buch'u xchane sna' k'usi
sk'an xal li jpok june.

Stunel:

Li **jts'ok lo'il** ta lo'il sbi “Jpetul
Páramo” to jlek slo'ilal ji ka'i.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Jset' lo'il (Voske, Bochil xchi'uk
Tsimajobel).

kalsio

Yalobil smelol:

Ja' li k'usi pasbil-o jbakiltik xchi'uk stanal ketike.

Stunel:

Li **kalsioe** oy ta tael ta ya'lel xchu' me' vakax bu chkuch'tike.

konsonante

Yalobil smelol:

Ts'ibetik oy ta sts'ibal bats'i k'op, k'alal chich' ak'bel vokaletike xu' xa xkaltik k'usi ta jk'antike.

Stunel:

Li ta sjun jchanjune ta xa chan li **konsonante** "k".

k'usi chk'ot ta chanel

Yalobil smelol:

K'op bu chal li k'usi jmalaojtik xchan
jun krisiano k'alal xchan jvok'
jpok june.

Stunel:

Li jchanu'mtasvaneje ta xchanbe
li jchanjunetike li **k'usi chk'ot ta
chanel** ta sbavok'ol xchanobile.

k'usi sk'an chanel

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej
bu chich' ojtakinel bu jotukal sk'an
chanel jun lo'il.

Stunel:

Li smelol k'u x-elan chi j-a'mtej sbi
"k'usi sk'an chanel" chak' ta nopel
k'usi sventa chich' chanel li lo'il
skotol k'ak'al ta jkuxlejaltike.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

K'usi sk'an avtael (Voske xchi'uk
Bochil), **k'usi sk'an aptael** (Voske
xchi'uk Bochi).

**k'usi sk'an
pasel ba'i
k'alal ch-och
ta chanel li
lo'ile**

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune tsk'el jun lo'il, tsk'el li lok'oliletike, k'u smuk'ul sts'ibal xchi'uk skoloral sventa ak'o snop li k'usi yich'oj talele.

Stunel:

Li **k'usi sk'an pasel ba'i k'alal ch-och ta chanel li lo'ile** ja' sventa ak'o li krisianoetike snop ta sjolik k'usi sk'an xal li jun lo'ile.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

K'usi sk'an pasel ba'i k'alal ch-och ta avtael li lo'ile (Voske xchi'uk Bochil), **k'usi sk'an pasel ba'i k'alal ch-och ta aptael li lo'ile** (Voske xchi'uk Bochil)

**k'usi sk'an
pasel sventa
sts'ibael**

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu chich' ojtakinel bu jotukal sk'an ts'ibael jun lo'il.

Stunel:

Li smelol k'u x-elan chi j-a'mtej sbi **"k'usi sk'an pasel sventa sts'ibael"** chak' ta nopel k'usi chtun-o li lo'il bu xu' jts'iba skotol k'ak'al ta jkuxlejale.

k'usi sk'an ta lo'iltabil lo'ile

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu chich' ojtakinel bu jotukal sk'an lo'iltael jun lo'ile.

Stunel:

Li smelol k'u x-elan chi j-a'mtej sbi **“k'usi sk'an ta lo'iltabil lo'ile”** chak' ak'o li jchanjune snop bak'in sk'an xlo'ilaj ta sbats'i k'op.

k'usi ja'

Yalobil smelol:

K'op bu chal talel k'usi tsmeltsanik li krisianoetike xchi'uk ta xich' chonbel li yantike sventa stunik.

Stunel:

Chi bat ta chonolajebal ta smanel junuk **k'usi ja'**.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

K'usi lek (Voske, Bochil xchi'uk Tsima'jobel), **k'usi mu xtun ta pasel** (Voske, Bochil xchi'uk Tsima'jobel).

k'usitik lekik yich'oj talel

Yalobil smelol:

Jset' slo'ilal talem ta sk'elobil k'usi yich'oj talel ta yavil k'usitik no'ox bu chal k'usitik lek sventa sbek'tal jun krisianoe.

Stunel:

Te ts'ibabil skotol li **k'usitik lekik yich'oj talel** ta spat vorxae.

k'u x-elan

Yalobil smelol:

Yalbel lek smelolal ti chak' ta ojtakinel k'u x-elan jun krisiano, jun osil balumil, jun te'tikal chon o k'usi yan. Stak'pasel ta lo'iltabil no'ox o ta xich' ts'ibael ta jlik jun.

Stunel:

Jkotoltik la jka'itik **k'u x-elan** la xchap ta alel li slumal Jmartine.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

K'u s-elan (Voske, Sots'le'm), **k'u sba** (Bochil xchi'uk Tsimajobel), **k'uyelan** (Bochil xchi'uk Tsimajobel).

k'u x-elan

Yalobil smelol:

K'op bu chal talelal ti chak' ta ojtakinel k'u x-elan jun krisianoe.

Stunel:

Li jchanu'mtasvaneje chalbe li jchanjune ak'o slo'ilta **k'u x-elan** junuk xchi'il.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

K'u s-elan (Voske, Sots'le'm), **k'u sba** (Bochil xchi'uk Tsimajobel), **k'uyelan** (Chamo'y Ch'enalvo').

k'u x-elan chi jlik sts'ibael

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune snop k'usi stak' xchi'uk k'usi sk'an chal k'alal sk'an to'ox sts'iba jun lo'ile.

Stunel:

Mi ja' la jk'el batel li **k'u x-elan chi jlik sts'ibael** jun lo'ile xu' jpas junuk jtakel ts'ibabil jun sventa yu'un Xvanita.

k'u x-elan li lo'ile

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune ta xojtakin k'usi slo'ilal, ta jayvok' chapanbil talel xchi'uk sts'ibal li lo'ile.

Stunel:

Ojtakino ta sjunal jchanjun **k'u x-elan li lo'il** bu la chane.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

K'u s-elan li lo'ile (Voske, Sots'le'm),
k'usba li lo'ile (Bochil xchi'uk
 Tsimajobel), **k'uyelan li lo'ile**
 (Chamo' xchi'uk Ch'enalvo').

k'uyepal ji jchan

Yalobil smelol:

Jk'ol jun ta sjun jchanjun bu
 chkich' ta muk' li k'usi la jchan ta
 a'mtelaletik ta jujun a'mtelale.

Stunel:

K'alal ji tsuts ku'un li sba a'mtelale li
 jchanu'mtasvaneje la jyak' jnojes
 li **k'uyepal ji jchane**.

mi ka'ibe stuk'il li k'usi la jka'i li ta lo'iltabil k'oep

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li
 jchanjune snop k'usitik k'un o tsots la
 jya'i li ta lo'iltabil lo'il sventa xu' xk'ot
 ta lo'iltael yu'un.

Stunel:

Li jchanu'mtasvaneje la sjak' **mi
 ka'ibe stuk'il li k'usi la jka'i li ta
 lo'iltabil k'oep**.

mi vinik mi ants

Yalobil smelol:

Ja' li k'usitik oy ta sat yelov jun
krisiano bu chak' ta ilel xchi'uk
ojtikinel mi vinik o mi ants.

Stunel:

Li ta jbats'i k'ope oy jun sk'elobil **mi
vinik mi ants** k'alal ta ts'iba jun biile.

nopbil lo'il

Yalobil smelol:

Lo'il bu stak' chapel o ts'ibael bu
mu'yuk k'usi melel yich'oj talel.

Stunel:

Ta jchantik li **nopbil lo'il** "Jkot uch
xchi'uk k'ok".

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Maxil lo'il (Chamo' xchi'uk
Sots'le'm).

novela

Yalobil smelol:

Ja jun jamal lo'il bu nopbil no'ox
li k'usi chich' chapel sventa li k'usi
k'otemik ta pasel xchi'uk k'usi
spasojik ti oy no'ox sk'ak'alil xchi'uk
bu chju ti mu'yuk melele.

Stunel:

Jpetul Páramo ja' jun **novela**
mejikana bu yichoj jelu'mtasel
ech'em ta jto'm yepal k'opetik.

oxpux jun sventa svinajesobil k'usitik

Yalobil smelol:

Ja' jun lo'il pakbil ta oxpux. Xu' oy
junuk yelov ja' no'ox jech xu' xich'
talel lo'il xchi'uk lok'oliletik ta jujun
spakbenale.

Stunel:

Li jpoxtavaneje la sk'elanbun jun
**oxpux jun sventa svinajesobil
k'usitik** lo'il yich'oj talel sventa sika.

proteínas

Yalobil smelol:

K'usitik tsots sventa jbek'taltik; ja' spasananik smakobil chameletik xchi'uk xch'ijes bek'et.

Stunel:

Li choye yich'oital ***proteínas*** ja' yu'un toj lek ta lajesel.

sedula profesional

Yalobil smelol:

Jun bu chich' ojtikinel jun krisiano chal ti stak' x-a'mtej-o sventa k'usi la xchane. Oy jun snúmeroal bu mu stak' ak'el chi'm veltae.

Stunel:

Li snúmeroal ***sedula profesional*** jpoxtavaneje ja': 0810347.

***senyail
chamel***

Yalobil smelol:

Slo'ilal chtun sventa sbiiltasel li k'usi chopol tspas ta jun krisiano li k'usi ech'em xa yoraile.

	Stunel: Li k'ok'e ja' jun senyail chamel .
	Jelajtik k'u x-elan ta alel: Sk'elul chamel (Tsimajobel).

SIDA	Yalobil smelol: a' sk'an xal li Síndrome de inmunodeficiencia adquirida. Ja' ep chameletik buch'u cha'ik xchi'uk ipik-o li ta VIH.
	Stunel: Ta snail jpoxtao'mbail ta jlumale yich' pasel jun tsobajel sventa k'u x-elan mu jch'amtik li chamel SIDA .

sink	Yalobil smelol: Mineral tsots sk'oplal sventa sbek'tal li krisianoe, sventa leuk x-a'mtej li chinabile, satile, ach'elile, sekubile xchi'uk li rinyonetike; xchi'uk no'oxtok sventa sp'olesobil semen.
	Stunel: Li sink ja' jun elemento tsots sk'oplal sventa leuk x-a'mtej li ach'elile.

sjunal a'yej

Yalobil smelol:

Lo'il bu chak' ta a'iel k'usi tsots sk'oplal sk'an na'el sventa jvok' krisianoetik.

Stunel:

Li direktor sventa jchano'mjun la spak'an jun **sjunal a'yej** sventa li ch'abal jchanjune.

sjunal k'usi chkaltik komel

Yalobil smelol:

Ts'ibabil jun bu chich' iktael komel jun lo'il tsots sk'oplal sventa sna' yan krisianoe.

Stunel:

Ta xkiktabe Xmarkit junuk **sjunal k'usi chkaltik komel** ti ak'o sman k'usi chtun sventa ve'lile.

sjunal skoltao'mbail jchanjun

Yalobil smelol:

Jlik muk'ta jun bu sts'ibabil xchi'uk lok'tabil lo'iletik ta sjunal yu'un jchanjun.

Stunel:

Chano li sjunal yak'obil ta ilel ta **sjunal skolta'ombail jchanjun** sventa ak'o lek xavile.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Li ta sjunal skoltao'mbail jchanjune ep yich'otalel a'mtelaletik (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

**sjunal sk'elobil
k'usi oy**

Yalobil smelol:

Jset' lo'il muk'tik sts'ibal, bu chich' ak'el ta jamaltik sventa k'usi chich' alel o mi k'usi oye.

Stunel:

Li **sjunal sk'elobil k'usi oye** chal: jich'ome batel bats'i xchu' me' vakax sventa rancho!

**sjunal slo'il
stalelal
jteklumetik**

Yalobil smelol:

Ja' jpok jun bu yich'oj talel jelatik lo'iletik bu stak' xchan li jchanjune.

Stunel:

Li ta **sjunal slo'il stalelal jteklumetik** oy jun lo'il bu chal "k'u x-elan chlok' li vaknabale xchi'uk ta pasel yan ve'lile".

**sjunal
stsakobil sbi
k'usitik**

Yalobil smelol:

Ts'ibabil jun bu chol talel ta ak'ol
k'alal ta olon li sbi krisianoetik, sbi
k'usitik oy, k'uyepal xchi'uk k'usitik
yantik.

Stunel:

Javier la spas jun **sjunal stsakobil sbi
k'usitik** sventa sman li k'usitik chtun
yu'un sventa sva'an-o snae.

**sjunal sventa
sa'obil
smelolal
k'opetik**

Yalobil smelol:

Jpok jun bu tsom xchi'uk xchalbe
smelolal li k'opetike.

Stunel:

K'alal mu jna k'usi sk'an xal jun k'ope
chba sa' ta **sjunal sventa sa'obil
smelolal k'opetik**.

sjunal tsobajel

Yalobil smelol:

Lo'il ts'ibabil ta yorail tsobajel
ja' sventa chich' k'elel k'usi yich'
chapel, k'usi k'ot ta nopel xchi'uk
k'usi chich' pasel ti jech ik'ot ta
nopel yu'unik buch'utik ayik
ta tsobajele.

Stunel:

Li k'usi k'ot ta nopel sventa sva'anel
li chano'mjun ta jteklume ta xich'
ts'ibael komel ta **sjunal tsobajel**.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Sjunal tsobojel (Bochil xchi'uk
Tsimajobel).

sjunal yak'obil ta ilel

Yalobil smelol:

Ja' jun lo'il ts'ibabil ta jlik muk'ta
jun bu chalbe smelolal jun lo'il
tsots sk'oplal, jutuk no'ox slo'ilal, lek
sbontak xchi'uk lok'oliletik.

Stunel:

Li **sjunal yak'obil ta ilele** chal ti
k'alal chich' lajesel sat te'etik xchi'uk
itajetike chi skoltaun ti lekuk oyune.

sjun jchanu'mtasvanej chk'opoj ta cha'chop k'op

Yalobil smelol:

Jpok jun bu chich' chapbel li
jchanu'mtasvaneje k'u x-elan
xchanu'mtasvan ta xchanel xchi'uk
sts'ibael li bats'i k'oje.

Stunel:

Li **sjun jchanu'mtasvanej chk'opoj
ta cha'chop k'oje** chtun ku'un
sventa chtuk'imbal li k'u x-elan chi
chanu'mtasvane.

sjun jchanjun

Yalobil smelol:

A'mtejebal bu li jchanjune xchan xchi'uk sts'iba ta sbats'i k'op, bu tspasanan yantik a'mtelaletik.

Stunel:

Xloxae toj lek la jyilbe slok'oliltak bu yich'oj talel ta **sjun jchanjune**.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Sjun jchanun (Voske, Bochil xchi'uk Tsima'jobel), **sjun jchanvun** (Chamo, Sots'le'm).

skaloriail

Yalobil smelol:

Ja' li k'uyepal stsatsal chak' k'usi chich' lajesel ta sbek'tal li krisianoetike.

Stunel:

Li preskoe toj ep **skaloriail**.

sko'oltajesel lo'iletik

Yalobil smelol:

Smelolal k'u x-elan chi j-a'mtej bu chich' ojtakinel k'u x-elan xko'olaj xchi'uk k'usi jelajtik-o li lo'iletik bu la xchan ta xchanobile.

Stunel:

K'alal chich' **ko'oltajesel lo'iletike** ja' te chich' ojtakinel k'usi jelaltik-o.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Sko'oltasel lo'iletik (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

**sk'elobil k'usi
yich'oj talel ta
yavil k'usitik
no'ox**

Yalobil smelol:

Bik'it jun bu pak'al chbat ta jun yavil k'usitik sventa chak' ta ilel sbi, kusi yich'oj talel xchi'uk yan smelolal ti sk'an sna' li jun krisiano k'alal sk'an to'ox smane.

Stunel:

Li ta **sk'elobil k'usi yich'oj talel ta yavil k'usitik no'ox** te tsakal sbi li xchu' me' vakaxe.

**sk'elobil k'u
x-elan cholol
talel li june**

Yalobil smelol:

Te oy slike'm jpok jun sventa chak' ta ojtikinel k'usi yich'oj talel jech k'ucha'al sjunal stsakobil sbi k'usitike.

Stunel:

Sabo sbi li lo'il ta **sk'elobil k'u x-elan cholol talel li june**.

**sk'elobil
k'uyepal ji
xchan**

Yalobil smelol:

Ja' jlik jun bu chich' tael ta
slaje'm sjun jchanjun bu li
jchanu'mtasvaneje sts'iba batel k'usi
k'ot ta chanel yu'un li jchanjune ta
jujun a'mtelale.

Stunel:

Li jchanu'mtasvaneje ta snojes
jun **sk'elobil k'uyepal ji xchan** li
jchanjunetik yu'une.

sk'ololk'olol

Yalobil smelol:

Ja sk'an xal li juujot yelov jlik jun bu
oy ta jpok june. Ta xich' ojtakinel ta
snumeroal ti xu' xich' ak'bel ta yolon
(ta o'lil o mi ta bats'i k'o'm) ta
jlik june.

Stunel:

Li kereme la sk'el **sk'ololk'olol** li sjun
jchanjune.

slo'ilal kuxlejal

Yalobil smelol:

Sjunal bu chich' ts'ibael slo'ilal
xkuxlej jun krisiano.

Stunel:

Li xtonae la xchanbe **slo'ilal
xkuxlejal** Benito Juárez.

slo'ilal kuxlejaltik

Yalobil smelol:

Chanu'mtasel ti talem ta stalel
kuxlej jtetik me'tik ta vo'ne ti lo'iltabil
no'ox chich' albel li krisianoetik ta
jun lume.

Stunel:

Li vo'neal lo'il la jta ta sjunal slo'il
jteklumetike ja' **slo'ilal kuxlejaltik**.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

Xchapel jkuxlejaltik (Voske, Bochil
xchi'uk Tsimajobel).

slo'ilal slumal

Yalobil smelol:

Ojtakebil chapbil lo'il bu lo'iltabil
talel ta jujuvok' jchi'eletik sventa
chapbe slo'ilal jun lum.

Stunel:

Ta bat k'ak'al ta nae ta jchanbe
li jnich'na'mtak li **slo'ilal slumal**
Teposteko.

smelol k'u x-elan chi j-a'mtej

Yalobil smelol:

A'mtelaletik bu tspasik li krisianoetik
sventa xchanel jpok jun bu
chkoltavan jun jchanu'mtasvanej
chk'opoj ta cha' chop k'op.

Stunel:

Ta yut li sjun jchanjune oy balune'm
smelol k'u x-elan chi j-a'mtej
sventa xchannel li june.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Smelol k'usba chi j-abtej (Chamo'
xchi'uk Sots'le'm), **smelol k'u s-elan**
chi j-abtej (Voske), **smelol**
k'uyelan chi j-abtej (Voske xchi'uk
Bochil).

stuk'il smelolal jtaletik

Yalobil smelol:

K'op bu chal k'usi k'ot ta nopel
sventa ak'o lek yo'onton xkomik ta
komon li krisianoetike.

Stunel:

Li ta jlumale oy komen sk'oplal li
ak'o oyuk li **stuk'il smelolal jtaletike**.

stuk'il smelolal jtaletik

Yalobil smelol:

K'op bu chal talel k'u x-elan stalel
xkuxlej krisianoetik ak'o lekuk
kuxlejal ta komon.

Stunel:

K'ucha'al krisianoutike sk'an oyuk lek
stuk'il smelolal jtaletik.

sts'akavil baketik

Yalobil smelol:

Li jun sts'akavil bake ja' sts'akoj
chi'm o ep baketik, sts'akoj jun bak
xchi'uk unen bak o jun bak xchi'uk
tanal eiletik.

Stunel:

Ta sjunul jbek'taltike oy ep **sts'akavil
sbakiltake**.

sts'ibael bik'tal lo'iletik

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li
jchanjune sk'an sts'iba jun bik'tal lo'il
sventa chal jun slo'il.

Stunel:

Ta **sts'ibael bik'tal lo'iletike** li
jchanjunetike chapal chtal
li slo'ilike.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

Sts'ibael chut lo'iletik (Tsimajobel).

sts'ibael k'opetik

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu
li jchanjune chojtakin k'u x-elan
cholol li ts'ibetik ta k'opetike sventa
xu' sts'iba.

Stunel:

Li ta **sts'ibael k'opetike** la jchan xcholbel sbi li jnich'na'mtake.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Stsakel k'opetik (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **sts'i'mtael k'opetik** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

sts'ibael lo'il

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune chojtakin k'u x-elan cholol li ts'ibetik ta k'opetike sventa xu' sts'iba.

Stunel:

Li **sts'ibael lo'ile** ta xak'be li jchanjune ak'o yal li k'usi sk'an xchane.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Stsakel lo'il (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **sts'i'mtael lo'il** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

sts'ibael ts'ibetik

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune ta xojtakin k'u x-elan li jujun ts'ibetike sventa xu' sts'iba ta yut lo'iletike.

Stunel:

Li ta chano'mjune laj xa jchan
sts'ibael ts'ibetik.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

Stsakel ts'ibetik (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), **sts'i'mtael ts'ibetik** (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

svinajesobil sbi buch'u yu'un

Yalobil smelol:

K'op bu chal svinajesobil sbi junuk snail a'mtelal o mi ja' li krisiano chak' ta ojtakinel junuk k'usi sjunale. Bu yich'oj ilele ta xich' tael ta yak'ol jun.

Stunel:

Li ta sjunal a'yeje chkiltik
svinajesobil sbi buch'u yu'un te chal INEA.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

Yojtakinobil sbi buch'u yu'un (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel), sk'elobil sbi buch'u yu'un (Voske, Bochil xchi'uk Tsimajobel).

taiv

Yalobil smelol:

K'op bu chtun sventa sbiiltasel sikil
jo' k'alal mi ts'uj ta lume ta pas ta
taiv xchi'uk te chpix li banumile te
sak loman chkom skotol.

Stunel:

Li ta Artikoe oy ep **taiv**.

toj ep sjup'emal

Yalobil smelol:

Ja' xepu' chich' tael ta ve'liletik
sbek'tal chonbolometik ti ch-epaj
yu'un xepu' ta ch'ich' (chopol
xepu'etik). Ti slajesel li'i xu' me xak'
jup'el xchi'uk chamel ta ko'ontontik.

Stunel:

Ta skotol li k'usitik ch'ilbilike **toj ep
sjup'emal** ta tael.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Sjup'emal (Voske, Bochil xchi'uk
Tsimajobel), **tatal xepu'** (Voske
xchi'uk Bochil), **ep xepu'al** (Voske).

ts'ibal

Yalobil smelol:

Tsobol ts'ibetik ti chich' tunel sventa
chich' chanel xchi'uk ts'ibael jun
k'op.

Stunel:

Ta jchan xchi'uk ta jts'iba ta **sts'ibal**
jbats'i k'op.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Ts'i'm (Voske, Bochil xchi'uk
Tsimajobel).

VIH

Yalobil smelol:

Ja' jun virus ti chilbajin sjunul
jbek'taltik ti chak' mu x-a'mtej li
smak chopol chameletik ta yut
jbek'taltike. Xu' xch'amuj k'alal
mu'yuk xchabisbaik jun vinik ants
k'alal xchi'insbaik ta vayeale, jech
no'oxtok chich' jelu'mtasel ch'ich'
ta yan krisiano ti tsakbil ta chopol
chamele, k'alal oy ta olol jun antse,
xu' xch'amuj no'oxtok ta xchi'inel
xchi'uk ta smak'lanel ti me ja' li me'il
ip cha'ie.

Stunel:

Ta jchabi sventa mu stsake ta
chamel li jbek'tale xchi'uk li jchi'il
ta nakleje sventa mu xich' ch'amel
li **VIH**.

virus

Yalobil smelol:

Ja' bik'tal chonetik ti mu xich' ilel ta
satil no'oxe k'alal mi epaje ta xak'
chameletik ta sbek'tal li krisiano.

Stunel:

Li **virus** yu'un Chikungunye ep xa
yilbajinoj krisianoetik ta Mejiko.

vokaletik

Yalobil smelol:

Ja' ts'ibetik ti te oy ta sts'ibal bats'i
k'ope k'alal ta jmoj chich' ts'ibael
xchi'uk konsonanteetike oy xa k'usi
ta xal.

Stunel:

Li k'usi ba'i ta xa chan ta sjun
jchanjune ja' **vokaletik** sts'ibal
abats'i k'ope.

xchannel bik'tal lo'iletik

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu
li jchanjune tsk'el lek k'u x-elan
ta cholel li k'opetik sventa chich'
ts'ibael jchol lo'iletik ti oyuk
smelolale.

Stunel:

Li ta **xchannel bik'tal lo'iletike** li
jchanjune ta xojtakin li k'usi tsots
sk'oplal yich'oj talel ta jun lo'ile.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Yaptael bik'tal lo'iletik (Voske
xchi'uk Bochil).

xchanel k'opetik

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune tsk'el lek k'u x-elan ta meltsanel li k'opetik sventa xich' a'yibel smelolale.

Stunel:

Li ta sbakojol a'mtelale, k'alal chich' likesel **xchanel k'opetike**, li jchanjune xu' xchan li sbie.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Yaptael k'opetik (Voske xchi'uk Bochil).

xchanel lo'il

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune ta xchan lek sventa cha'ibe smelol k'usi k'an chal li lo'ile.

Stunel:

Li Xpaxku'e toj lek cha'i **xchanel lo'il**.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Yaptael lo'il, (Voske xchi'uk Bochil), **k'opono li june** (Chamo').

xchanel lo'iltabil k'op

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune tslo'ilta sventa chak' ta ojtakinel li k'usi snopbene xchi'uk li k'usi xchanoje.

Stunel:

Li **xchanel lo'iltabil k'ope** la skoltaun ak'o xi lo'ilaj lek li ta jbats'i k'ope.

xchanobil

Yalobil smelol:

Ja' jujuvok' k'u x-elan ch'akbil ts'aku'mtas li a'mtelaletik ta Sjun jchanjune. Yich'oj tael a'mtelil sventa chich' tael li k'usi chk'ot ta chanel ta xchanel xchi'uk sts'ibael june.

Stunel:

Ta yoxvok'ol **xchanobil** ta xich' chanel sjunal k'usi chkaltik komel.

ya'ibel smelol lo'il

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu li jchanjune tsjules ta sjol xchi'uk chojtakin li k'usi tsots sk'oplal la xchan ta lo'ile.

Stunel:

Sventa chk'ot ta **ya'ibel smelol lo'ile**, li jchanjune ta xchan ep ta velta.

Jelajtik k'u x-elan ta alet:

A'yibel smelol lo'il (Voske xchi'uk Bochil), ya'yibel smelol lo'il (Voske xchi'uk Bochil).

yero

Yalobil smelol:

Ja' li k'usitik lekik xu' tael ta ve'liletik xchi'uk ta sbek'tal li krisianoetike. Ja' tsots sk'oplal sventa stales ch'ich' xchi'uk smako'm chameletik.

Stunel:

Li itajetike xchi'uk li chenek' bu ta jlajestike ta xak' **yero** sventa stsatsal yipal jbek'taltik.

yich'oj

Yalobil smelol:

Ja' jech ta alel k'alal chich' alel
li k'uyepal yich'oj talel li k'usi ja'e.
Xu' ta alel ta *gramos*, *kilogramos*
xchi'uk ta *litro*.

Stunel:

Manchuk muk' tajek li yavile, ja'
no'ox **yich'oj** 600 *gramos*.

Jelajtik k'u x-elan ta alel:

Ochem-o (Voske, Bochil xchi'uk
Tsimajobel).

yojtakinel ts'ibetik

Yalobil smelol:

Smelol k'u x-elan chi j-a'mtej bu
li jchanun chojtakin k'u x-elan li
ts'ibetike sventa xu' xchan ta yut
bik'tal lo'iletik xchi'uk ta yan
lo'iletik.

Stunel:

Li ta **yojtakinel ts'ibetike** la jchan
stunel muk'tik ts'ibetik ta sbi osil
balumil xchi'uk ta sbi krisianoetik.

Chanset xchikin bu chich' ts'ibael k'opetik k'usi jmoj sk'an xal smelolal

K'op(etik)	Jmoj sk'an xal ta bats'i k'op
Chonbolom	Te'tikal chon
Lo'il	K'op
Lo'iltael	Yalel, xchapel
Sk'elobil	Yojtakinobil, yak'obil ta ilel, sna'obil
Slaje'm lo'il	Snele'm lo'il
Mu'yuk	Mo'oj, ch'abal
Xchanel	Yaptael
Juvok'	Jujuvok', jute'm
Jayibuk	Junantik
Ilel	K'elel
Sts'ibael	Stsakel
Ech'em xa yorail	Lajem xa yorail, ts'ilejem xa
Xvana	Xunka'
Uch'omo'	Mats'

K'op(etik)	Jmoj sk'an xal ta bats'i k'op
Ton kaxlan	Ton mut, ton alak'
Juntot	Jomon (tío de parte de mi mamá)
Ts'i'm	Ts'ib, xot
Xinich	Xinich'
Lo'lael	Lo'loel, jutbil, nopbil
Sjach'el	Xch'ubael
Javal ek'el	Xaval ek'el
Jset'	Jutuk, jute'm, jbits'
Ji'	Yi'
Jech	Yech
Pakbil	Puxbil
K'ux	Ch-avan, chtivan
Balumil	Banumil, banamil, balamil
Sa'el	T'unel
Va'iel	Vechiel
Tsa'nel	Panajel, ch'utul

K'op(etik)	Jmoj sk'an xal ta bats'i k'op
Poxtavanel	Loktor
Poxil	Vomol
Nap'al	Ts'akal
Ts'ujel	Jach'el, p'ajel, lomel
Jpetul	Jpegro, Jpey
Muk'totil	Moltotil
K'elانبil	Matanal
Jchanjun	Jchanun, chanun
K'opojel	Lo'ilajel
Sjup'emal	Xepual, xepu'al
Ka'itik	Jchikintatik
Jbak'estik (bak'esel)	Jnikestik (nikesel)
Jo'one	Vo'one, vu'unune
Jo'ot	Vo'ot
Svinajesobil	Sbiltasobil

[illegible]

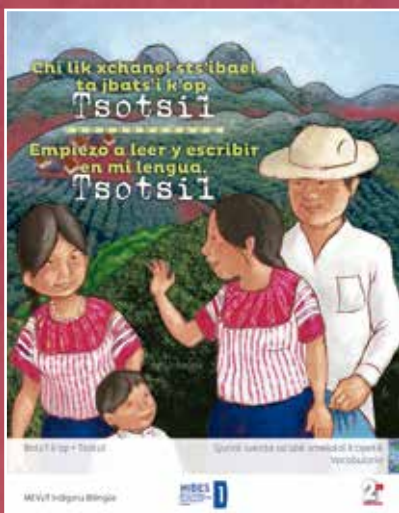

[illegible]

En este material encontrará un listado de palabras que le ayudarán a comprender lo que dicen los libros. También encontrará otras palabras con significados iguales, pero que se dicen de diferente manera. Por eso le invitamos a consultar frecuentemente este Vocabulario.

Li ta jun li'i te cha ta epal ts'ibabil k'opetik bu ta xa skoltaot ya'ibel smelolal k'usi chal li junetike. Ja' no'ox jech, te cha ta yan k'opetik xko'olaj smelolal ti jelel k'u x-elan ta alel xchi'uk ta ts'ibaele. Ja' yu'un ta jk'ankutik nopolik xa k'el li sa'obil smelolal k'opetike.

GOBIERNO DE
MÉXICO

EDUCACIÓN
SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA

INSTITUTO
NACIONAL PARA
LA EDUCACIÓN
DE LOS ADULTOS

DISTRIBUCIÓN GRATUITA
K'ELANBIL CHICH' PUKEL

Este programa es público, ajeno a cualquier partido político. Queda prohibido su uso para fines distintos a los establecidos en el programa.